

Ініціатива з розвитку та дослідження аналітичних центрів
thinktwiceua.org
thinktwiceua@gmail.com

АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сергій Герасимчук

Відправною точкою будь-якого дослідження на тему аналітичних центрів є їх визначення. Це завдання видається складним, у зв'язку з різноманітністю різних теоретичних і практичних підходів, розбіжностях в американській і європейській (далі - британській та континентальній) моделях (які існують тому, що іноді аналітичні центри в США та ЄС відіграють різні ролі і мають різні повноваження). Ситуація стає ще більш складною, якщо врахувати аналітичні центри Східної Європи, які мають відмінне походження, а також функціонують у зовсім іншому середовищі, порівняно з західноєвропейськими і американськими "мозковими центрами".

Однак, існує ряд найбільш популярних серед академічної спільноти визначень, які можуть бути використані для цілей даного дослідження. Серед найбільш цитованих визначень – запропоноване ПРООН в якому говориться, що "аналітичні центри" це "організації, що здійснюють на регулярній основі науково-дослідну та адвокаційну діяльність щодо будь-якого питання, пов'язаного з державною політикою. Вони є «містком» між знаннями і владою в сучасних демократіях". Інше визначення базується на функціональному підході, згідно з яким "аналітичні центри" це "незалежні інститути, які проводять стратегічні дослідження, аналіз і суспільний діалог, або, як їх частіше називають, «аналітичні центри» є одним з провідних каталізаторів для ідей та дій громадянського суспільства у всьому світу²", вони мають навчальні та консультативні функції – наприклад, інше визначення каже, що це "незалежні (і, як правило, приватні) дослідницькі інституції, членами яких є люди, що займаються вивченням конкретних політик в окремо взятих сферах і широким колом політичних питань, прагнуть активно навчати або консультувати політиків і громадськість через

різні канали³, а якщо взяти до уваги цільову аудиторію аналітичних центрів, то їх можна визначати як "неприбуткові політичні дослідницькі інституції, які забезпечують провідних політиків аналітикою та експертизою".

Крім того, в літературі можна знайти кілька спроб комплексного визначення. Наприклад, Стівен Буші передбачає застосування наступних дев'яти критеріїв, щоб визначити чи це аналітичний центр: [1] це постійно діючі організації, [2], які спеціалізуються у продукуванні публічних політичних рішень, [3] завдяки своїм співробітникам, які займаються дослідженнями. [4] Вони створюють та генерують власні ідеї, аналітику і консультації [5], які повинні бути доведені до відома політиків та громадськості (до речі, звідси, виходить, що аналітичні центри повинні мати веб-сайт). [6] Такі організації не несуть відповідальність за діяльність уряду. [7] В цілому, вони прагнуть, підтримувати незалежність своїх досліджень і не перебувати під впливом чийхось інтересів. [8] Їх основна діяльність спрямована ні на те, щоб вчити, ні видавати дипломи. [9] І, на кінець, на відміну від суто комерційних груп¹, їх, прямо чи ні, але виражена мета - сприяти суспільному благу⁵.

Історія аналітичних центрів в США і Західній Європі дає можливість додати ще кілька ключових їх особливостей у західному світі. В основному це ті інститути, які є науковими чи дослідницькими центрами, але на відміну від коледжів або університетів, у них немає студентів (але студенти можуть працювати в них як дослідники-інтерни), не пропонують навчальні курси (але проводять безліч семінарів і форумів) і не намагаються відразу пропонувати кількість досліджень з усіх можливих тематик, але зосереджуються насамперед на ключових питаннях державної політики⁶.

Головною функцією аналітичного центру є бути як "велосипедний ланцюг", який пов'язує світ політики з науково-дослідним світом, застосовуючи академічну суворість до сучасних проблем політики. Аналітичні центри "допомагають формувати політичний порядок денний та долати розрив між знаннями і владою", - каже Джеймс Г. МакГанн⁷.

Для виконання своєї місії аналітичні центри використовують низку каналів, щоб оприлюднити свої дослідження, щоб доставити їх до цільової аудиторії політиків, що ухвалюють рішення, і, власне, конвертувати їх в політичні рішення. В окремих випадках вони звертаються безпосередньо до політиків, але інколи використовують ЗМІ та суспільство як посередників і канали впливу. Як правильно зробив висновок Джеймс Г. МакГанн⁸, аналітичні центри використовують широкий спектр методів для

досягнення їх життєво-важливої мети - ефективного поширення інформації, в тому числі:

а) семінари, конференції та брифінги: такі громадські заходи, як правило, використовуються для надання аналітичним центрам можливості представити результати своїх досліджень, а також поширювати їх висновки для широкої аудиторії, і таким чином, формувати громадську думку, яку в подальшому можна використовувати як важіль впливу, спрямований на осіб, що приймають рішення і політиків. Крім того, публічні заходи можуть використовуватись в якості платформи для діалогу між зацікавленими сторонами, наприклад представниками наукової спільноти, певними групами, політичними діячами і іноді, щоб стати незалежним майданчиком для обміну думками, які не можуть бути доставлені через офіційні канали.

б) Публікації: як правило, великі американські аналітичні центри також працюють як високопродуктивні видавництва, створюючи як традиційні, так і, частіше, мультимедійні видання. Крім численних друкованих видань, на сьогодні кожен американський аналітичний центр також публікує свій власний високоякісний журнал один або кілька разів на рік. Деякі аналітичні центри надають спеціальні інформаційні послуги через електронну пошту або твіти, коментуючи політичні і економічні події дня. На більшості сайтів «мозкових центрів» також є виступи, коментарі науковців, звіти та програми по конференціях, синоптична аналітика, збірники, біографії своїх експертів, інформація про події і, все частіше, відео та аудіо матеріали, різні візуалізації і т. д.

в) ЗМІ: журналісти часто отримують вигоду від інтерв'ю з співробітниками аналітичних центрів. В свою чергу, мета аналітичних центрів – зацікавити широке коло висловленою думкою, а іноді навіть досягнути певної популярності в результаті прямого впливу засобів масової інформації. На аналітику «мозкових центрів» та експертів існує попит як в друкованих ЗМІ, так і на їх появу на телебаченні і новинних програмах радіо чи ток-шоу. Численні експерти аналітичних центрів регулярно публікують свої роботи, іноді в їх власних газетних колонках, але в основному у вигляді оглядових статей. (Іншими словами, аналітичні центри використовують ЗМІ для своєї розкрутки. Однак, в той же час ЗМІ використовують аналітичні центри для того, щоб донести на зрозумілій мові державну політику та певні рішення широкій аудиторії).

г) Взаємовідносини з державними органами: що стосується американських аналітичних центрів – в основному вони зацікавлені в підтриманні каналів зв'язків з

членами Конгресу і їх співробітниками, посадовими особами адміністрації, федеральними суддями, а також представниками державних і місцевих органів. У свою чергу, урядові чиновники та члени Конгресу запрошуються до виступів на подіях, організованих аналітичними центрами, що дає їм можливість перевірити політичні ідеї, ініціативи на "нейтральній території" перед аудиторією експертів. (Мабуть, це прямий і найбільш ефективний канал комунікації з керівниками та державою. Однак, слід зазначити, що такий канал є доступним в основному лише для впливових мозкових центрів з високими бюджетами і переважно саме в США, в той час як у Європейському Союзі така форма спілкування використовується рідко і передбачає ще ряд умов (наприклад, наявність офісу у Брюсселі було є перевагою, що дозволяє легко віднайти канали впливу на європейських політиків, проте лише невелика кількість аналітичних центрів, заснованих в державах-членах мають своє представництва в Брюсселі, і навпаки⁹).

Підсумовуючи вищевказані визначення і риси аналітичних центрів ми можемо прийти до висновку, що **аналітичний центр - це незалежна організація, яка фокусується, в основному, на політичних дослідженнях, що стосуються потреб суспільства (здебільшого, але не виключно у сфері економіки, міжнародних відносин тощо) і по різних каналах (в тому числі через формування певним чином громадської думки з даного питання шляхом проведення публічних заходів, публікацій та висвітлення в ЗМІ) роблять результати своїх досліджень, доступними для державних діячів, для врахування при розробці відповідних політик, а надалі здійснюють оцінку вже цієї політики через призму її значущості для первинних суспільних потреб.**

Той факт, що зазвичай аналітичні центри згадуються в контексті їх посередницької ролі між суто академічною спільнотою та політиками може розглядатися як індикатор, який визначає аналітичні центри як інституції, які не належать ні до світу науки, ні до світу політики.

Мозкові центри в Центральній Європі відрізняються від тих, що в США і Західній Європі за походженням, цільовою аудиторією та рівнями впливу. До складу центральноєвропейських аналітичних центрів входять як представники наукових кіл, так і лідери опозиції, і в якійсь мірі цей фактор впливає на режим їх роботи.

Основною аудиторією, якій вони надають свої політичні рекомендації це чисельні міжнародні організації та донори, чия діяльність сфокусована у регіоні. Спираючись на їхню підтримку, "аналітичні центри" у багатьох країнах ЦСЄ

отримували можливість впливати на розвиток державної служби, розвиток демократизації та державного будівництва¹⁰. Досить часто міжнародні організації поєднують в собі і статус споживача, який формує попит на ці наукові дослідження, і спонсора досліджень, і посередника, який спонукає уряд використовувати їх результати. Історичні передумови, специфіка функціонування в пост-соціалістичному просторі, цільова аудиторія та основні видів діяльності новопосталих мозкових центрів у Центральній і Східній Європі дало їм додаткові характеристики. Ключовими необхідними рисами тут є: компонент демократизації і необхідності інтегруватися в західний світ, що становить основу суспільних потреб, а також залучення третіх сторін, втягнених в процес формування політики (і тут якраз міжнародні організації підтримують ці інтеграційні процеси, формують попит на аналітичні центри та допомагають їм отримати додатковими важелями впливу на національні уряди).

Зазначивши відмінності і необхідні зміни, визначення аналітичних центрів в Центральній Європі буде виглядати наступним чином: **аналітичний центр - це незалежна організація, яка фокусується, в основному, на політичних дослідженнях, що стосуються потреб суспільства (здебільшого, але не виключно у сфері демократизації, економічних і ринкових реформ, міжнародних відносин тощо) і по різних каналах (в тому числі шляхом формування громадської думки з даного питання через проведення публічних заходів, публікації та висвітлення в ЗМІ) роблять результати своїх досліджень, доступними для державних діячів або міжнародних організацій, для врахування при розробці відповідних політик, а надалі здійснюють оцінку вже цієї політики через призму її значущості для первинних суспільних потреб.**

Іншими словами паттерн визначення аналітичних центрів у Західній Європі може застосовуватися і у Центральній Європі, але з деякими реформістським та демократичним ухилом. Демократизація і економічні реформи є пріоритетними у визначенні місії аналітичних центрів та для міжнародних організацій, які виступають в ролі споживача аналітичної продукції "мозкових центрів", а також інструменту їх стійкого впливу на національні уряди.

Слід зазначити, що ця демократична риса діяльності аналітичних центрів у Східній Європі також відіграє значну роль. Якщо врахувати дані подібності, то визначення «мозкових центрів» у державах перехідного та постперехідного періодів також є придатним для аналітичних центрів у Східній Європі. Ключовими необхідними моментами тут є: компонент демократизації і необхідність інтегруватися в

західний світ, що становить основу суспільних потреб, а також залучення третіх сторін, втягнених в процес формування політики (тут так само міжнародні організації підтримують ці інтеграційні процеси, формують попит на аналітичні центри та допомагають їм отримати додатковими важелями впливу на національні уряди). У той же час деякі відмінності обумовлені відсутністю консенсусу політичних еліт щодо пріоритету інтеграції в західний світ. За таких обставин аналітичні центри повинні спиратися в основному на громадську думку та важелі, які отримують завдяки міжнародним суб'єктам, що намагаються вплинути на державні механізми і створити умови для демократичних перетворень, а також реалізовувати демократичне державне будівництво.

Визначення аналітичних центрів в Східній Європі буде виглядати наступним чином: **аналітичний центр - це незалежна організація, яка фокусується в основному на політичних досліджень, що стосуються потреб суспільства (здебільшого, але не виключно у сфері демократизації, економічних і ринкових реформ, міжнародних відносин тощо) і по різних каналах (в тому числі шляхом формування громадської думки з даного питання через проведення публічних заходів, публікації та висвітлення в ЗМІ) роблять результати своїх досліджень, доступними для державних діячів або міжнародних організацій, для врахування при розробці відповідних політик, а надалі здійснюють оцінку вже цієї політики через призму її значущості для первинних суспільних потреб..**

Іншими словами, Західна модель аналітичних центрів придатна до застосування у Східній Європі, але з врахуванням тих демократичних і реформістських особливостей (як і в Центральній Європі). Понад те, мозкові центри у Східній Європі є скоріше опонентами державної влади та «вартівими» демократичного розвитку, які виробляють альтернативні стратегії з домінуючою прозахідною тенденцією, всупереч державним інститутам, які часто менш зацікавленим в інтеграції в західний світ. Демократизація і економічні реформи є пріоритетними у визначенні місії аналітичних центрів, а міжнародні організації (як і в країнах Центральної Європи) виступають в ролі споживача аналітичної продукції "мозкових центрів", і водночас є інструментом стійкого впливу «аналітичних центрів" на національні уряди. Певною мірою зазначені факти відображають анти-авторитарний характер громадянського суспільства у Східній Європі¹¹.

Беручи до уваги зростаючий тренд міжнародної турбулентності і виникнення неліберальних режимів, а також зростання популізму навіть у країнах, що традиційно

визнаються ліберальними демократіями, аналітичні центри постають перед новими викликами і їм доведеться адаптуватися. У зв'язку з цим вони можуть або прийняти зміни, або ж наголосити на своїй традиційній місії демократизації, економічних і ринкових реформ і збереженні ліберальних цінностей. Хоча перший варіант простіший, другий є єдиною можливістю зберегти справжню роль "аналітичних центрів" і не допустити їх перетворення в інститути, які будуть не здатні виробляти альтернативну політику, обмежені в своїх можливості і будуть інфіковані лоялістською моделлю поведінки.

¹ UNDP (United Nations Development Program). 2003. Thinking the Unthinkable. Bratislava: UNDP Regional Bureau for Europe and the Commonwealth of Independent States.

² Comparative Think Tanks, Politics And Public Policy, James G. McGann, with Erik C. Johnson, ISBN 1 84376 022 3, Edward Elgar Publishing.

³ Stone, Diana (2000): Think Tank Transnationalization and Non-Profit Analysis, Advice and Advocacy, Coventry, University of Warwick, Department of Politics and International Studies, (www.csv.warwick.ac.uk), p.3.

⁴ Think Tanks, Public Policy, and the Politics of Expertise by Andrew Rich, Cambridge University Press (April 5, 2004)

⁵ NOTRE EUROPE, Etudes & Recherchers, Studies and Research n°35, Europe and its think tanks : a promise to be fulfilled. An analysis of think tanks specialised in European policy issues in the enlarged European Union, Directed by Stephen BOUCHER

⁶ Wiarda, Howard J.(2008) 'The New Powerhouses: Think Tanks and Foreign Policy', American Foreign Policy Interests, 30: 2, 96.

⁷ P. W. Singer (2010) 'Factories to Call Our Own. How to understand Washington's ideas industry' The Washingtonian, August issue

⁸ James G. McGann, Think Tanks and Policy Advice in The US. www.kas.de/wf/doc/kas_7042-544-1-30.pdf

⁹ NOTRE EUROPE, Etudes & Recherchers, Studies and Research n°35, Europe and its think tanks : a promise to be fulfilled. An analysis of think tanks specialised in European policy issues in the enlarged European Union, Directed by Stephen BOUCHER.

¹⁰ Goran Buldioski "Think Tanks in Central and Eastern Europe in Urgent Need of a Code of Ethics" The International Journal of Not-for-Profit Law Volume 11, Issue 3, May 2009

¹¹ Goodhart, Michael(2005) 'Civil society and the problem of global democracy', Democratization, 12: 1, 1 — 21, p. 9.

Сергій Герасимчук залучений до досліджень політик з 2001 року і має досвід роботи в Секретаріаті Верховної Ради України, науково-дослідних інституціях при Президентові України та Ради безпеки і оборони України. Крім того, він брав участь в проектах, що реалізуються національними та міжнародними аналітичними центрами в Україні, а також в країнах Східного Партнерства. В якості експерта, Сергій співпрацював з Peace Research Institute Frankfurt (HSFK), Міжнародним центром з питань оборони і безпеки (Таллінн, Естонія), Міжнародним центром демократичних перетворень в Будапешті (Угорщина), міжнародною дослідницькою компанією GfK

Україна, а також проводив дослідження «Аналітичні центри як інструмент для творчого державного будівництва» в університеті Упсали (Швеція) і «Роль аналітичних центрів у формуванні політики національної безпеки» в Люблінському університеті (Польща). Сергій є членом ради директорів в Групі стратегічних та безпекових студій та заступником голови в Раді зовнішньої політики “Український Призма”.